

CONSTITUIREA STATULUI DE DREPT ÎN REPUBLICA MOLDOVA: REALIZĂRI ȘI PERSPECTIVE

*Iulia GORINCIOI, Ludmila MORAR**

Catedra Politologie și Educație Civică

**Colegiul pedagogic „Alexei Mateevici” din Chișinău*

This article is focused on the theory and practice of the state of law, which is considered as the supreme form of realization in practice of the state. In the article the idea that the state of law is not just conditioned a society is put forward, and first of all, the process of its ability to live. The author considers that the state of law is not just a simple presence of any political institutes at a society, and interdependence and interconditionality of its core, the fundamental principles in practical activities of the state.

On the example of Republic of Moldova it is shown how step by step the state of law, by reforms and transformations of social attitudes and education of citizens, is under construction. For Republic of Moldova the state of law – the main vector of development of the society, an ideal to which it moves to. And though, the results are not so impressive, nevertheless, they show the irreversibility of the democratic development.

Problema statului întotdeauna s-a aflat în epicentrul gândirii politice. Acest interes nu este întâmplător. Statul realizează rolul de instituție centrală a sistemului politic și se caracterizează printr-o structură complexă instituțională cu funcții specifice, cu anumite particularități tipologice și formă de guvernare. Teoria generală a statului, elaborată către sfârșitul secolului XIX, definește parametrii principali ai statului contemporan ca elemente constitutive importante – **teritoriul** (*indivizibil, inviolabil, excepțional și inalienabil*) ca fundament material al statului; **populația** (constituită din autohtoni, indivizi cu dublă cetățenie și apatrizi), identificată cu poporul în dreptul internațional; **puterea suverană** ca universală și absolută, supremă și excepțională, instituționalizată și decizională. Din această perspectivă, statul este o formă specială de organizare a puterii politice în societate, care se caracterizează printr-o deplină suveranitate, deținând monopolul legitim de constrângere a populației și dispunând de un aparat special de conducere a societății [1]. Fiind un fenomen istoric, statul apare ca un răspuns la pericolul permanent al dezordinii în societate, ca un instrument special, a cărui funcție rezidă în menținerea acestei ordini pe toată întinderea teritoriului locuit de societate, ca un frenator al entropiei sociale, asumându-și dreptul de a vorbi și a activa din numele societății.

O nouă etapă în conceperea statului o constituie contribuția esențială adusă de către Th.Hobbes, J.Locke, Ch.-L. Montesquieu, Im.Kant, F.Hegel și alții [2], care vorbesc despre statul de drept, statul fundamentat pe lege. Formulând ideea divizării puterii în stat, ei totodată au demonstrat că puterea trebuie să fie organizată în așa mod încât să apere drepturile și libertățile cetățenilor de fărădelegile și samavolnicia puterii. Puterile legislative și executivă nu trebuie să fie concentrate în mâinile unui și aceluiași om sau instituție, deoarece, în caz contrar, cei care dețin puterea sunt și cei care adoptă legile, convenabile doar lor. Montesquieu considera că și puterea judecătorească trebuie să fie independentă ca și cele două și limitată doar de lege. Explicând necesitatea divizării puterii de stat, el sublinia că îmbinarea puterii executive cu cea legislativă duce la lichidarea libertății, deoarece monarhul sau Senatul vor elabora legi avantajoase doar lor. În caz de îmbinare a puterii judecătorești cu cea legislativă, viața și libertatea cetățenilor vor fi dominate de fărădelege, deoarece judecătorul este și legiuitor în același timp. Dacă să unim puterea judecătorească cu cea executivă, judecătorul poate deveni și asupritor. Importanța-cheie în această schemă o prezintă delimitarea fixă a prerogativelor ramurilor puterii. Mai mult decât atât, Montesquieu susține că pentru a elimina posibilitatea de a face abuz de putere e necesară așa o ordine, în care cele trei ramuri ale puterii ar putea să se controleze reciproc și să se echilibreze una pe alta. Kant, analizând statul ca uniune de oameni supuși legii, formulează ideea **imperativului categoric**, înțeles ca o lege universală, obligatorie, de esență morală, pe care toți oamenii trebuie s-o respecte, indiferent de proveniența sau statutul lor social, și care impune un comportament corespunzător legislației generale. Doar voința unificată a tuturor indivizilor (poporului), după el, poate fi izvorul legii în statul fundamentat pe drept. Practic, majoritatea cercetătorilor văd sensul statului de drept în societatea contemporană în constituirea unui astfel de sistem social, care ar proteja drepturile și libertățile cetățenilor, ar asigura egalitatea tuturor în fața legii.

Ideea statului de drept se constituie într-o concepție integră doar la începutul secolului al XIX-lea, structurându-se ca ansamblu de principii fundamentale:

✓ Supremația legii ne apare ca primul principiu fundamental. Legea, adoptată de puterea supremă în condițiile respectării procedurilor constituționale, trebuie să fie obligatorie pentru toți, echitabilă, umană, să fortifice drepturile inalienabile ale omului.

✓ De aici logic rezultă cel de-al doilea principiu – caracterul nestrămutat al drepturilor și libertăților, al demnității și probității personalității, al protecției și garantării lor. Aceste drepturi aparțin omului de la naștere. Ele nu sunt dăruite individului de stat, însă statul trebuie să le garanteze. Într-un stat de drept toate actele legislative sunt coordonate cu drepturile omului. O simplă declarație a drepturilor și libertăților cetățeanului încă nu înseamnă că ele sunt respectate în practică.

✓ De aceea, al treilea principiu fundamental al statului de drept presupune prezența unor forme efective de control și supraveghere a respectării drepturilor și libertăților cetățeanului.

✓ Divizarea puterii de stat în legislativă, executivă și judecătorească, cu condiția că ele se controlează și se echilibrează reciproc în limitele legii, este al patrulea principiu. Divizarea puterii se impune ca necesară pentru a reține puterea de la posibilele abuzuri, așa cum puterea corupe, iar marea putere corupe absolut.

✓ Al cincilea principiu fundamental – responsabilitatea reciprocă a cetățeanului și a statului. Omul devine centrul, în jurul și în interesul căruia funcționează întreg mecanismul social. Statul, adoptând legile, își asumă obligațiuni concrete față de cetățeni, însă drepturile presupun și anumite îndatoriri (a respecta legile, drepturile și libertățile altora, a achita impozitele etc.).

Teoria statului de drept trece anumite etape în dezvoltarea sa. Dacă la început ea se limitează la caracterul declarativ al drepturilor și libertăților persoanei, la neamestecul în economia de piață, ceea ce a dus la o mai profundă stratificare a societății și sărăcire mai pronunțată a maselor largi de oameni, atunci la cea de-a doua etapă de evoluție statul de drept trece la o anumită reglare a economiei cu scopul de a neutraliza și a modera consecințele negative ale pieței pentru societate și, în așa mod, de a stimula progresul economic și social al tuturor cetățenilor. La această etapă statul, căpătând caracter social pronunțat, tinde să asigure fiecărui cetățean condiții decente de trai, să garanteze protecția socială și aproximativ aceleași posibilități pentru toți. Generalizând experiența constituirii statului social de drept în cele mai dezvoltate țări capitaliste, vom constata că acest proces este complex, durabil, contradictoriu și se realizează doar în prezența anumitor condiții:

- a) statul social de drept se constituie nu ca un rezultat arbitrar, ci în baza unei politici bine definite;
- b) constituirea lui necesită realizarea statului de drept ca fundament normativ, economic și democratic;
- c) fiind un proces conștient, planificat, realizat în numele binelui omului, trebuie să fie orientat spre o putere politică deschisă, spre pacea civilă și consensul social, spre echitate și largă protecție socială.

La începutul celui de-al III-lea mileniu multe state independente, care au apărut în rezultatul destrămării URSS, Iugoslaviei, lagărului socialist, tind să construiască statul social de drept. Această problemă este pentru ele complicată după caracterul său, dar și prin condițiile în care se desfășoară acest proces. Dacă în forma sa clasică devenirea statului bunăstării sociale își avea fundamentul în prezența statului de drept, a societății civile, a economiei dezvoltate, atunci circumstanțele în țările posttotalitare sunt de altă natură. Aici se realizează procesul de constituire concomitentă a statului de drept cu a celui social. Imaturitatea societății civile și pierderea valorilor morale de către oameni este un satelit inevitabil al societății în tranziție, fapt care frânează procesul de democratizare a societății. Totuși, popoarele acestor țări conștientizează că unicul drum posibil de realizare a societății libere este edificarea statului de drept, realizarea statului bunăstării sociale.

Declarându-și suveranitatea și independența, Republica Moldova a întreprins modificări revoluționare atât având caracter legislativ, cât și instituțional. Procesul devenirii statalității moldovenești s-a conceput ca căutare a unei forme de guvernământ adecvate, alegere a orânduirii statale corespunzătoare și creare a unor condiții ce ar asigura și garanta drepturile și libertățile omului.

Vis-à-vis de forma de guvernare, majoritatea cercetătorilor pun la îndoială potențialul democratic al sistemelor prezidențiale și constată că după cel de-al doilea război mondial în lumea democratică devine normă parlamentarismul [3]. În anii '80-90 ai sec. XX noile democrații din America Latină, Asia, Europa de Est și din regiunea fostei URSS aleg, cu rare excepții, republica prezidențială ca formă de guvernare. Specialiștii privesc cu neîncredere rezonabilitatea acestei alegeri, aducând ca suport următoarele argumente. Între anii 1973-1989 în 77 de țări din cele 168 au existat, fie și pe parcursul doar a unui an, regimuri democratice. Dacă să excludem din componența lor cele 24 de țări cu vechi democrații, atunci rămân 53 de țări, dintre care 28 erau republici parlamentare și 25 prezidențiale. Pe parcursul acestei perioade au rămas democratice 17 țări din

28 republici parlamentare (67%) și doar 5 din cele 25 republici prezidențiale (20%). Deci, gradul de supraviețuire a democrațiilor parlamentare e de 3 ori mai mare decât al celor prezidențiale. Aceeași tendință se manifestă și în viața celor 93 de țări care au căpătat independența între ani 1945-1989. Astfel, în anii '80 ai secolului XX doar 15 din ele puteau fi clasificate ca țări stabil democrate și toate ele intrau în șirul celor 41 de țări, care la momentul cuceririi independenței au ales forma parlamentară de guvernare. Din cele 52 de țări, care au ales alte forme de guvernare, nici una nu a atins nivelul de democrație stabilă. Destinele lor diferite politologii le explică prin prioritățile sistemelor parlamentare: caracterul deschis, mobil, dinamic; guvernul care se sprijină pe majoritatea parlamentară; potențialul înalt de conducere în condițiile pluripartitismului; formarea carierelor politice durabile.

Deocamdată nu putem spune că Republica Moldova a realizat principalele exigențe ale statului de drept; aici el se află în proces de devenire. Statul de drept nu înseamnă numai prezența anumitor instituții în viața socială a comunității. El necesită desfășurarea unor măsuri speciale, chemate să asigure implementarea corectă a indicațiilor legislative de către organele de stat, să realizeze legea, astfel încât să nu contravină drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei, să atragă cetățenii la participarea activă în procesul de elaborare și implementare în practică a legilor.

Istoria devenirii statalității moldovenești se caracterizează prin lupta permanentă pentru întâietate între cele două ramuri ale puterii – legislativă și executivă [4]. Chiar de la bun început statul, orientându-se spre republica parlamentară, sub influența circumstanțelor (conflictul militar din stânga Nistrului din primăvara-vara anului 1992, ambițiile liderilor elitei politice), își schimbă opțiunea. Constituirea institutului prezidențial în structura puterii executive și adoptarea Legii despre alegerea Președintelui prin vot direct de către întreg poporul realizează, de fapt, forma prezidențială de guvernare și înzestrarea Președintelui cu împuterniciri enorme. Însă, evoluția de mai departe a evenimentelor și adoptarea noii Constituții (24 iulie 1994) limitează esențial împuternicirile lui, reflectând astfel frica elitei politice față de concentrarea puterii în mâinile unei persoane, unei instituții politice, fixând în așa mod reorientarea republicii spre forma semiprezidențială de guvernare.

Modificările operate la data de 5 iulie 2000 în Constituția Republicii Moldova au determinat că forma de guvernare este republica parlamentară. Articolul 60 al Constituției [5] prevede că Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova și unica autoritate legislativă a statului. Principiul separației puterilor în legislativă, executivă și judecătorească, ca unul fundamental al statului de drept, nu înseamnă că există și trei centre independente de luare a deciziei în stat, ci doar evidențiază că există o specializare funcțională a puterii pe trei categorii de bază, fiecare din ele având ale sale prerogative specifice, controlându-se și echilibrându-se reciproc.

Articolul 96 al Constituției fixează că Guvernul asigură realizarea politicii interne și externe a statului și exercită conducerea generală a administrației publice. Guvernul este responsabil în fața Parlamentului, care îi controlează activitatea și poate să-l demisioneze. Președintele Republicii are drepturi și posibilități de a influența Parlamentul. Constituția subliniază că Președintele poate adresa Parlamentului mesaje cu privire la principalele probleme ale națiunii, definind, astfel, direcțiile principale ale activității lui. Președintele poate chiar să dizolve Parlamentul în cazul blocării procedurilor de adoptare a legilor timp de trei luni sau în cazul imposibilității formării Guvernului. Președintele este comandantul suprem al forțelor armate, promulgă legile, deține imunitate și nu poate fi tras la răspundere juridică pentru opiniile exprimate în exercitarea mandatului. În cazul în care săvârșește o infracțiune sau oricare altă faptă ce încalcă prevederile Constituției, Președintele poate fi înlăturat din funcție de către Parlament cu votul a două treimi din numărul deputaților aleși, iar legislativul poate lua decizia de deschidere a procesului penal împotriva Președintelui Republicii Moldova (procedura impicamentului) (art.89). În corespundere cu legea, dezbaterile judiciare intră în competența Curții Supreme de Justiție. În acest caz, Președintele este înlăturat din funcție chiar din ziua declarării sentinței de acuzare (alin.(3) art.81).

A treia ramură a puterii – puterea judecătorească – e chemată să asigure supremația Constituției. Instanțele judecătorești nu trebuie să adopte hotărâri decât în corespundere cu legea, iar legile să fie adoptate de Parlament doar în corespundere cu Constituția Republicii Moldova – Legea Supremă a societății și a statului. Se creează impresia că puterea judecătorească este una subordonată Parlamentului. Nu-i chiar așa. Activitatea tuturor celor trei ramuri ale puterii trebuie să se desfășoare în limita legii. Legea este egală și obligatorie pentru toate ramurile puterii. Supremația legii ca rezultat al activității legislativului nu presupune că Parlamentul are dreptul de a activa în afara legii și nu înseamnă subordonarea ierarhico-organică a instanțelor executive și judecătorești Parlamentului.

Titlul V al Constituției reglementează sancționarea necorespunderii legilor Constituției ca un important mecanism juridic în realizarea statului de drept. În articolul 135 al Constituției se fixează că corespunderea legilor Constituției este determinată de Curtea Constituțională ca unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova, independentă de oricare altă putere, subordonată doar Constituției și chemată să asigure supremația ei. Legile și alte acte normative sau anumite părți ale acestora își pierd forța de acțiune din momentul luării deciziei de către Curtea Constituțională, decizii care sunt definitive și nu pot fi atacate (art.140 alin.(2)). Curtea Constituțională se compune din 6 judecători: 2 numiți de Parlament, 2 – de Guvern și 2 – de Consiliul Superior al Magistraturii, fapt ce vorbește despre egalitatea și echilibrul puterilor. Judecătorii sunt numiți pentru un mandat de 6 ani, fiind inamovibili, independenți și se supun numai Constituției.

Titlul II al Constituției este consacrat unei reglementări desfășurate a drepturilor și libertăților cetățenilor – exigența-cheie a statului de drept. Aceste drepturi sunt consolidate prin libertățile care le asigură realizarea eficientă, cum ar fi pluralismul politic, legitimitatea opoziției, alegerile libere etc.

Referințe:

1. Дегтярѐв А.А. Основы политической теории: Учебное пособие. - Москва: Высшая школа, 1998, с.135-138.
2. Goian I. De la polis la ontologia politicului. - București: Editura Institutului de Teorie Socială, 2001, p.139-155.
3. Проблемы российской государственности: Президентская или парламентская система?: Сборник статей. – Москва, 2004.
4. Мошняга В., Завтур А., Руснак Г. Республика Молдова: Форма правления и механизм взаимодействия властей // Молдова - 98. Политические реалии и парламентские выборы. - Кишинѐв, 1998, с.98-111.
5. Constituția Republicii Moldova: adoptată la 29 iulie 1994 cu modificări. - Chișinău, 2004, p.31.

Prezentat la 14.05.2007